

Надія Білик

кандидат історичних наук, доцент кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Західноукраїнського національного університету, nadia-biluk@ukr.net

БОГДАН ЛЕПКИЙ: РЕЦЕПЦІЯ ПОСТАТІ В СПОГАДАХ СУЧАСНИКІВ

У дослідженні життєпису Богдана Лепкого (1872-1941), змалюванні його як людини, митця й патріота цінним джерелом стали спогади сучасників письменника, опубліковані на сторінках різних видань в Україні та поза її межами за останні 100 років. Бібліографія спогадів налічує понад 30 позицій. Серед авторів – Андрій Чайковський, Кирило Трильовський, Петро Карманський, Василь Сімович, Левко Лепкий, Григій Лужницький, Зенон Кузеля й ін. Перші мемуари було опубліковано за життя діяча й приурочено до ювілеїв майстра слова. Спогади друзів і родичів оприлюднено в еміграційних часописах українців у Німеччині, США й Канаді. Згодом їх було передруковано у збірниках «Повернення Україні Богдана Лепкого», які впорядкував і видав український меценат д-р Роман Смик у Чикаго. Окремі спогади сучасників було надруковано на сторінках української преси після проголошення незалежності України.

Більшість спогадів сучасників про Б. Лепкого залишається маловідомою для дослідників, про що свідчить відсутність посилань на них у лепкознавчих працях постмодерної доби. Тому актуальною виступає мета студії – дослідити роль спогадів про Богдана Лепкого в контексті змалювання творчого портрету визначного діяча українського національно-культурного відродження кінця XIX – першої половини XX ст.

Перші спогади сучасників про Б. Лепкого оприлюднено на сторінках збірки «Золота Липа» у 1924 р. Видання за редакцією З. Кузеля було приурочено 50-літтю від дня народження письменника та 25-літтю його літературної діяльності. Книгу надруковано у видавництві «Українське слово» (Берлін), яке фінансувала українська еміграція в Німеччині. До «ювілейної» збірки увійшла стаття-«присвята» К. Трильовського, в якій йдеться про Б. Лепкого – соратника В. Липинського і співця національно-визвольних

змагань. Її зміст доповнили спогади О. Луцького про побут письменника у польському місті, про дім родини Лепких, який сучасники жартівливо називали «українською амбасадю».

Факт причетності авторів до описаних подій не зменшує наукової вартості публікацій, а навпаки, підкреслює тезу про вагомую роль Б. Лепкого у відродженні соборної України. Так, про значення діяча як духовного провідника нації в трагічні роки бездержавності К. Трильовський писав: «Бо ж нам, прибитим тяжкою долею, поневоленим і притоптаним ворожою стопою, треба було доконечно такого барда, котрий могучим своїм співом підносив би нашого духа і розпалював до грани...» [11, с. 113]. Про національну ідентичність поета наголосив О. Луцький, котрий описав оселю Лепких у Кракові: «Хата Богдана Лепкого... Тут і зимою на чужині пахло сіно наших полонин, грала подільська сопілка, цвіла вся рідна, далека Україна» [8, с. 105]. Декорування помешкання Лепких у народному стилі свідчило не лише про почуття туги за рідною землею, яка наповнювала поетичну душу митця на чужині, а й про бажання діяча популяризувати національну культуру серед польського загалу.

Цінною для дослідників є стаття Л. Цегельського, опублікована з нагоди 50-ліття митця. Автор описав маловідомі сторінки діяльності Б. Лепкого в українському визвольному русі, він першим серед сучасників окреслив соборницькі стремління письменника. Із спогадів довідуємось про зміст лепківської першої віршованої драми «Мотря», яку автор втратив під час трагічних подій Першої світової війни [12].

До прижиттєвих спогадів про Б. Лепкого слід віднести книгу П. Карманського «Українська богема». Автор, в минулому учасник «Молодої Музи», в розділі під назвою «Бодь» залишив яскраву характеристику свого приятеля: «Счастливі приїздив до нас зі свого Кракова, щоб – мовляв – нагріти душу, заморожену чужиною. А вже справжньою його слабкістю були різдвяні і великодні свята. Привозив панськість, але не цю панськість... професора польської гімназії, а аристократизм духа, яким навчився дорожити в товаристві

«Молодої Польщі»... Привозив до нас оповідь про життя краківських жреців храму краси і ненависть до некультурності, якою грішили трохи не всі наші потентати» [1, с. 39]. Також мемуарист наголосив на діяльності Б. Лепкого-промовця і декламатора в Галичині, поет був «відомий усім із святкової естради. Ні одне важніше національне свято не обійшлося без його продукції власних творів». Така популярність була зумовлена артистичним талантом митця, не меншу роль у впливі на слухачів відіграла його ідеальна зовнішність. Сучасник залишив майстерний словесний портрет письменника: «Струнка, гарна й певна себе постава, милий, м'який, ліричний голос, пафос, який так легко промовляє до чуття навіть дерев'яних людей – все те зробило Лепкого найбільш популярною постаттю на галицькому ґрунті» [1, с. 43]. Цей опис перегукується зі словами Л. Цегельського на адресу ювіляра: «...кожна стріча лишала в мені живе, нестерте вражіння – так, що до сьогодні дзвенить мені у вухах його голос та ввижаються його виразні сиві очі» [12, с. 22].

На нашу думку, сама постать митця, його багатогранність вражали сучасників настільки, що впродовж багатьох років живий образ Б. Лепкого поставав у їхній уяві та залишався таким, незважаючи на обставини й час. Підтвердження цьому – спогади Р. Купчинського, опубліковані після смерті автора «Журавлів» у 1941 р. Натхненнику січового стрілецтва завдячуємо оприлюднення цікавих фактів з біографії класика української літератури, яким Б. Лепкий був для сучасників. Так, великого резонансу в Галичині набули врочистості з нагоди століття від дня народження Т. Шевченка. У Львові 9 березня 1914 р. відбувся великий концерт на пошану Кобзаря. Серед тих, хто виступав на святкуванні, найбільше вразив Р. Купчинського саме Б. Лепкий: «Високий, стрункий, з гарно різьбленим лицем, з лагідними синіми очима і білим високим чолом. Його голос, м'який, а звучний, мав щось сердечно-теплого в своїй красці... це був вимріяний тип поета» [3, с. 2]. Зі сцени перед багатотисячним зібранням українських громадян письменник декламував вірша «Благословенна най буде година...», що належить до перлин «шевченківського» циклу в творчості митця.

Низку мемуарів сучасників опубліковано після смерті Б. Лепкого. У статті о. І. Ліщинського наголошено на глибокій релігійності митця, яку він виніс із батьківського дому. Щодня Б. Лепкий читав «Біблію», з пієтизмом ставився до християнських свят, дотримувався звичаїв на чужині. Дітяч перетворив свій дім на церковний музей, де серед експонатів були давні ікони, хрестики, старі фелони і навіть грецький іконостас. Так само виглядала і лепківська вілла «Богданівка» в Черче.

Енциклопедичними за обсягом матеріалу стосовно різнобічної діяльності Б. Лепкого під час національно-визвольних змагань українців є спогади Ольги Кузелі. Згадуючи події 1922-1925 рр., вона відзначила тісне знайомство Б. Лепкого з гетьманом П. Скоропадським, який радо вітав працю письменника над циклом історичних романів про гетьмана І. Мазепу. Дім митця у Ванзее відіграв роль амбасади серед української еміграції в Берліні, подібно як і в Кракові. Вечорами там дискутували на «українські» теми, співали старих і «новіших (стрілецьких)» пісень, традицією було читання Б. Лепким уголос нових творів [2].

Мемуари Левка Лепкого про старшого брата Богдана є описом життєвого досвіду автора. Вони належать до джерел особового походження міжособистісної комунікації з елементами автобіографії. Коли було опубліковано спогади, Левко жив і працював в еміграції. До написання спогадів його спонукало не лише бажання поділитись пережитим, розповісти сучасникам і нащадкам про свого родича, а й туга за батьківщиною. У них йдеться про побут греко-католицького духовенства в Галичині, містяться відомості про міжособистісні стосунки родини Лепких з представниками тогочасної галицької еліти. Хронологічно ці твори охоплюють півстоліття: від 1891 до 1941 років. У спогадах Левка йдеться про молодість митця, тоді студента Академії мистецтв у Відні. Саме в той період Б. Лепкий захопився історичною проблематикою, тоді ж виник його пієтизм до малярства, до художників, у яких він бачив людей, близьких йому за духом.

Завдяки Левкові знаємо про творчу «лабораторію» поета: «Якщо брат

носився з думкою написати якийсь вірш, то він... ходив довго по кімнаті і тер чоло високе, біле.. Але не засідав одразу до писання. Обов'язково тітка Дарія мусіла щось заграти – особливо Шопена. Часом грала «Вечорниці» Нижанківського, що їх брат дуже любив. Потім уже писав. Мусів мати настрої. І так до смерті – під вечір хотів почути якийсь домашній імпровізований концерт на фортепіані. Звичайно мусіла це робити старша донька або син. Сам брат не музикував. Грав... тільки при винятковій настрої і зі слуху» [4, с. 164]. Тому закономірним явищем у творчості став мистецький синкретизм музики та слова, тому так багато віршів митця було покладено на музику, згодом твори стали відомими українськими піснями. Можна назвати хоча б такі ліричні шедеври, як «Журавлі» та «Час рікою пливе...».

Неповторність творчої манери Богдана Лепкого була породжена його малярськими студіями. Не ставши професійним художником, він у власних літературних творах написав «словом» десятки українських пейзажів, створив галерею портретів визначних діячів української історії й культури. У цьому контексті варто згадати «шевченківський» цикл у ліриці та публіцистиці Б. Лепкого. Його генезу слід шукати в захопленні митця образом Т. Шевченка, портрети якого він аж до смерті не переставав писати олійними фарбами. Про це довідуємося з мемуарів Левка, що доповнили «Казку мого життя» Б. Лепкого [5].

Реальний, людяний і водночас неповторний світ Б. Лепкого відкривається у спогадах сина письменника. У статті «Причинки до генези трилогії “Мазепа”» автор розкрив перед читачами історію написання епічного твору, задум якого виник у письменника на початку ХХ століття. Лише через 20 років митець зумів реалізувати його на папері. Вибір особистості І. Мазепи був не випадковим. Письменник, як писав мемуарист, «хотів блиском гетьманської булави вибити їм (українцям – Н. Б.) з голови почуття меншовартості» [6, с. 25]. Саме у праці діяча в таборах українських полонених варто бачити генезу його роботи над історичним романом.

Маловідомими для широкого загалу є спогади Григора Лужницького

«Богдан Лепкий і театр...», приурочені до постановки історичних драм «Мотря» і «Батурин» на львівській сцені в 1936 р. Спогади про творчі взаємини режисера з письменником доповнюють багатогранний образ митця, розкривають його творчу лабораторію [7].

Завершити огляд спогадів сучасників про подвижника українського національного відродження ХХ століття варто словами Василя Сімовича: «...про Богдана Лепкого, хто його знав і ближче знав, можна писати й писати – така це небуденна була людина, такий цікавий був це талант, таке широке було коло його зацікавлень» [9, с. 7].

З підручників і монографій постає офіційний образ Богдана Лепкого, тоді як спогади сучасників відривають нам постать діяча як живої людини. Тому актуальним стало видання «Спогадів про Богдана Лепкого» [10], які є цінним джерелом у вивченні основних періодів життя, дослідженні маловідомих сторінок діяльності митця. Оприлюднення мемуарів сучасників в одній книзі сприятиме формуванню цілісного творчого портрета діяча, недопущенню фальсифікацій навколо цієї визначної постаті в історії української культури, водночас стане гідним пошануванням пам'яті духовного подвижника національно-державного відродження України.

Список використаної літератури

1. Карманський П. Бодь. *Карманський П. Українська богема*. Львів, 1936. С. 39-43.
2. Кузеля О. Неділі в Лепких. *Український магазин*. 1953. Ч. II. С. 8.
3. Купчинський Р. Жмут споминів про Богдана Лепкого. *Ілюстровані вісті*. 1941. Ч. 8. С. 2-3.
4. Лепкий Л. Дещо про молодість Богдана Лепкого. *Лепкий Л. Твори*. Тернопіль, 2001. С. 154-164.
5. Лепкий Л. На маргінесі «Казки мого життя». *Лепкий Л. Твори*. Тернопіль, 2001. С. 165-194.
6. Лепкий Лев-Р. Причинки до генези трилогії «Мазепа». Овид. 1961. Ч. 2. С. 25.

7. Лужницький Гр. Богдан Лепкий і театр: жмуток спогадів з приводу вистави історичної драми «Батурин» в Українському Театрі м. Львова. *Львівські вісті*. 1941. Рік I. Ч. 26. С. 5.

8. Луцький О. Богдан Лепкий у Кракові. *Золота Луна : Ювілейна збірка творів Богдана Лепкого з його життєписом, бібліографією творів і присвятами*. Зладив Зенон Кузеля. Берлін, 1924. С. 102-107.

9. Сімович В. Богдан Лепкий. *Наші дні*. 1942. Ч. 8. С. 7.

10. Спогади про Богдана Лепкого / упор., передм., прим. Надії Білик. Тернопіль, 2022. 240 с.: іл.

11. Трильовський К. Богданові Лепкому – поздоров. *Золота Луна...* С. 107-113.

12. Цегельський Л. Богданові Лепкому п'ятдесятилітні роковини його уродин. *Базар*. 1922. Ч. 2-3. С. 19-22.